

A NŐK EGYENJOGÚSÁGA

I. Új, szocialista társadalmi rendünknek a korábbi társadalmi rendekkel szemben egyik jellegzetes eltérése a nők társadalmi helyzetének gyökeres megváltozása.

A nőknek és férfiaknak egyenlő politikai jogokban részesítése, a nők előtt minden — azelőtt többé-kevésbé, jogszaballyal vagy csupán tényleg elzárt — életpálya megnyitása, a női munkának a férfi munkával egyenlő, a munkabér azonosságával is kifejezésre jutott értékelése, végül — de nem utolsó sorban — a nő, mint feleség által a családban azelőtt elfoglalt alárendelt helyzet teljes felszámolása, a családnak, mint egyszemélyes vezetésre és irányításra szoruló, mindenkor a férj családfősege alá rendelt egységnek megszüntetése, ehelyett a házasságnak két egyenrangú és egyenlő jogú szabad ember szövetségévé alakítása: ezek a gyökeres változások a megnyilatkozásai.

A nők egyenjogúságának megvalósítására már a múlt század közepétől kezdve igen erőteljes mozgalmak törekedtek. A szocialista politikai pártok minden árnyalatának közös programpontja volt ez, s a polgári jellegű úgynevezett feminista mozgalom, amely a nők emancipációját tűzte zászlójára, már előbb is eredményeket könyvelhetett el. A különbség a kettő között mindenestre megvolt abban, hogy amíg a polgári emancipációs mozgalom a kérdést a társadalmi rendnek egyébként érintetlenül hagyása mellett kívánta megoldani, a szocialista pártok azt csupán a társadalom gyökeres átalakítása kapcsán, ennek az átalakulásnak a keretében tartották megoldhatónak. Utóbbiak szerint a nők hátrányos megkülönböztetése éppen olyan kiküszöbölhetetlen szerves része a polgári társadalmi rendnek, mint amilyen szükségképpen velejárója a szocialista társadalomnak a nők teljes egyenjogúsága.

Amint az alábbiak során bizonyítani kívánom, a kétségtelenül katolikus jellegű álláspont — a kereszténység megjelenésétől a XIX. század végéig, tehát a rabszolga társadalom és a feudális rend idején, valamint a tőkés gazdasági rend uralmának első időszakában — a női jogok elismerésében számos vonatkozásban túllépett az állami jogszabályokon, azokhoz képest tehát haladást képviselt. Ugyanakkor viszont hiba volna elhallgatni, hogy a polgári társadalmi rendnek abban a fejlődési szakaszában, amikor a nőmozgalmak megjelentek, a katolikus álláspontot kifejezésre juttató megnyilatkozások a mozgalmak céljaival általában szembe fordultak, és — ha a már megvalósult ilyenirányú reformokba általában beletörődni is látszottak — nem volt ritkaság katolikus oldalról az ilyen reformok visszafejlesztésére való törekvés sem.

E sorok nem megoldani, hanem csupán felvetni kívánják a kérdést, vajon a női jogok visszaszorítása valóban katolikus álláspont-e, és ha nem, akkor a múlt század végén és a jelen század elején félreérthetetlenül megmutatkozó negatív irányzatnak mi a magyarázata. Vajon nem csupán az a szocialista szemlélettel egyező nézet magyarázza-e meg, hogy a kapitalista rendben az egyenjogúság nem valósítható meg, hozzávéve azt a nézetet is, hogy az erőltetett egyenjogúsítás a család intézményének leromlására vezethet? S mennyiben játszott bele ebbe az az álláspont is, hogy a katolicizmus a fennálló társadalmi rend átalakítására — illetékség hiányában, vagy más okból — nem kívánt törekedni még akkor sem, ha ez a nők hátrányos megkülönböztetésének fennmaradását jelenti?

Mindehhez most egy további és sokkal időszerűbb kérdés is csatlakozik, vajon az új társadalmi rend felépítésének előhaladása nem vonja-e szükségképpen maga után a kérdésre vonatkozóan katolikus oldalról korábban kifejtett álláspontok felülvizsgálását és lényeges megváltoztatását.

II. Augustus császár korából maradt meg az egyiptomi provincia egyik lakosának szeretetteljes levele a feleségéhez, aki — Egyiptomban ritkaságszámba nem menően — a nővére is volt. A levélíró tudván, hogy a felesége anyai örömöknek néz elé, és számot vetve azzal, hogy a gyermek megszületésekor nem lehet még a családja körében, így rendelkezik: „Ha fiú lesz, tartsd meg, ha leány lesz, dobd el.” Nem tudjuk fiú vagy leány született-e, de bizonyosra vehetjük, hogy az anya az utasítást pontosan követte, akárcsak a többi asszonyok, akiknek nem volt joguk a gyermekük életét sem megmenteni, ha a férj másként akarta.

Egy évszázaddal későbbi időből származik az a rómaiak közt létrejött latin nyelvű házassági szerződés, amelyet a leány apja kötött a vőlegénnyel. Hogy a menyasszony a szerződésbe nem szolt bele, bizonyos. A jogászok közt csak az a vita tárgya, vajon ebben a korban, a római kultúra csúcspontján, a házasság érvényes megkötéséhez és a férji jogok keletkezéséhez szükség volt-e legalább arra, hogy a nő a tervezett házasság ellen kifejezetten ne tiltakozzék. Pedig addigra már a nő helyzetében számottevő javulás állt be. Házasságkötése alkalmával hozományt kapott, amelyet a házasság tartama alatt az ő javára kellett a férjnek biztonságosan kezelnie. A házasság megszűnése esetén a nő szabadon rendelkezett ezzel a hozománnyal s ennek kezelésébe még apja sem szólhatott bele. A vagyonos osztályokban általánossá vált hozományi rendszer a nő anyagi függetlenségét nagymértékben vitte előre, de őt magát nem tette ezzel értékesebbé. A Claudiusok korának álmoskönyvében Artemidor éppen a hozomány intézményére utalva mondja, hogy gyermekről álmodni mindig bajt és gondot jelent, leánygyermekről álmodni azonban különösen rossz, mert a leány a hozományra való igénye folytán kíméletlen hitelező is.

A női erkölcsök császárkori romlottsága, amely évszázadokkal később a renaissance nőire is rossz példaként hatott, talán a valóságot is eltúlzó irodalmi emlékeket hagyott maga után. A házasságtörésnek a gyakorlatban nemigen érvényesülő szankciói csakis a nőkre vonatkoztak, a férfiak más szabad nőkkel vagy rabszolganőkkel fenntartott kapcsolatait senki nem rótta meg. Sőt, Hadrian császár tanítómestere, Plutarchos, arra figyelmezteti a férjhezmenő leányokat, hogy ne vegyék rosszszíven, ha férjüknek egy hetárával vagy rabszolganóval való kapcsolatáról szereznek tudomást, mert ezzel a férj csak megkíméli őket az ösztönei féltelen megnyilvánulásától. A nőtlen férfi viszont házastárs helyett a férjes asszonyt megillető tiszteletben nem részesülő „concupinát” tarthatott. A régi Rómában az anya a házasságból született gyermekével azonos családhoz csak akkor tartozott, ha maga is alá volt vetve ugyanannak a családfői hatalomnak, amely alá születésével a gyermeke került. Ellenkező esetben a gyermekével semmi, a jog által elismert kapcsolata nem volt. Ilyen kapcsolat csak a késői korokban fejlődött ki.

A kereszténységtől kezdettől idegen volt az az álláspont, hogy a nő a férfinél alacsonyabbrendű lény. Ha a bűnre csábított és csábító Éva árnyéka rá is esett egész nemére, azt Mária dicsőségének ugyancsak az egész női nemre visszaverődő fénye ellensúlyozta. Valamennyi érintett kérdésben a kereszténység tanítása hozta meg a nő helyzetének

lényeges javulását. S így a házastársi jogoknak és kötelezettségeknek mindkét nem irányában való egyenlő kimérését, nem is szólva minden újszülött gyermek élethez való jogának feltétlen elismeréséről.

A VI. század nagy törvénykönyve, Justinianus kodifikációjának eredménye sok vonatkozásban a nőkre kedvező keresztény álláspontot tükrözi, még pedig nem egyszer úgy, hogy a justinianusi jogkönyvek azt jóval korábbi időkre is visszavevítik, korábban élt jogtudósok kijelentései gyanánt idézven azokat. Így szerepel Domitius *Ulpianus* neve alatt, aki a III. század elején élt, az a kijelentés, hogy a férj nem követelhet házastársi hűséget, ha azt maga nem tanúsítja, de tiltakozik a hűtlenkedés kölcsönös megengedése ellen is, mondván, hogy ilyenkor mindkét fél egyaránt bűnös. Erről a kijelentésről a tudomány világosan megállapította, hogy nem *Ulpianus*tól származik, hanem azt a justinianusi gyűjtemény keresztény szerkesztői illesztették be.

III. A feudális korban — ideértve az abszolút monarchia idejét is — az a katolikus szemlélet, amely a római jog fejlődésének utolsó szakaszán a nők javára már éreztette a hatását, még inkább megerősödött. A nők jogi helyzete mégis, a hatalmon levők akaratából, lényegesen hátrányosabb volt annál, mint amely a keresztény tanoknak megfelelt volna.

Abban nincs összeütközés, hogy a házasságra felépülő család feje és vezetője a férj, aki iránt a feleség a család ügyeiben engedelmességgel tartozik. Ez Pál apostol tanításával is megegyezik. De az már egyáltalán nem a katolikus tanításból következett, sőt éles ellentétben is volt vele, hogy a nő a családi vagyonnak nem örököse, mert fegyvert forgató férfikéz kell a megvédésére; hogy a nő férjhezmenetele felett a földesura vagy hűbérura rendelkezik, nem is szólva a földesúrnak ezen is túlmenő jogáról a jobbágy menyasszonyok felett, amit nagyon nehéz volt a helyi szokásokból kiirtani; hogy a leányt már gyerekkorában hozzá lehet kötni egy politikai vagy anyagi érdekből kiválasztott személyhez; hogy a házasságához a szülők beleegyezése nélkülözhetetlen; hogy a férj hűtlensége társadalmilag és jogilag megrovásban sem részesül, a hűtlen feleséget azonban a férj büntetlenül megölheti, ami később például Franciaországban úgy enyhül, hogy a minimális életfeltételeiről gondoskodva, kolostorba zárathatja.

A tridenti zsinat 1563. november 11-i 24. ülésén létrejött formula az egyház korábbi álláspontjától eltérő érvényes házasság keletkezéséhez nem érte be a házasulók egyszerű megegyezésével, hanem megkívánta, hogy azt az illetékes lelkész előtt is kijelentsék. Nem kétséges, hogy ennek az intézkedésnek, egyházfegyelmi szempontok mellett, az állam részéről is megvoltak az indokai. A nyilvános forma ugyanis a házasságkötés ellenőrzésére és ezzel befolyásolására is alkalmat adott a családfőnek.

Nem az egyház, hanem az állam állítja föl a házasság érvényességének követelményeként, legalább bizonyos életkorban, a szülői beleegyezést. Francia királyi rendelet volt az, amely a tridenti formula által nyújtott befolyásolási lehetőséggel nem lévén megelégedve, 1579-ben nőrablásban részesként rendelte büntetni azt a lelkészt, aki a nő házasságkötésében szülői beleegyezés nélkül közreműködött.

IV. A házasság ügyét szekularizáló polgári forradalom, amelynek ideológiája minden ember egyenlő alapjogaiból indul ki, a nő már korábban kivont vagyonszerző képességét, így öröklési jogát is, elismeri ugyan, de több más vonatkozásban még mindig a nők hátrányára tér el a katolikus tanítástól.

A francia forradalom kezdeti szakában jelentkezett szenvedélyes felszabadítási és egyenjogúsítási mozgalom csakhamar a nők rideg visszatartásával végződött.

A férj nemcsak feje marad a családnak, hanem a feleség azt a jogi önállóságot, cselekvőképességet is elveszti a férjhezmenetelével, amit felnőtt korában, mint leány, most már megkap. A házastársak egymás közt szerződéssel nem létesíthetnek olyan tartós vagyoni kapcsolatot, nem alapíthatnak például közösen vezetett kereskedelmi üzletet, amely a törvény értelmében a résztvevők egyenjogúságára van felépítve. Elterjedt az a megoldás, hogy a házasságkötéssel a házastársak vagyona a férj kezeltése alatt egyesül.

Megmaradt a két nem házasságtörésének lényegesen eltérő megítélése is. Az apának a közös gyermek irányában is előjogai vannak. Hogy pedig a feleségnek a családon kívül is kevesebb joga van, mint a nőnek általában, azt a sokféle felfalálható szabály mutatja, amely szerint a férjhezmenő nő elveszti az addig betöltött állását. Hogy ez a megoldás ott, ahol meghonosodott, milyen makacsul tartotta magát, annak egyik bizonyossága, hogy egy 1921. évi bajor törvény szerint a népiskolai tanítónők alkalmazása a házasságkötéssel megszűnik, az 1923. évi württembergi törvény pedig annyival enyhébb, hogy a férjes tanítónő állását bármikor felmondhatóvá teszi.

A francia törvény szerint, amelyet sok más állam törvénye is követ, a feleség a férje beleegyezése nélkül a bíróság előtt sem járhat el.

A törekvés azonban ennek a helyzetnek megváltoztatására sohasem alszik el egészen, sőt a XIX. század harmadik évtizedében már nagyobb erőre kap. Olyan képviselői támadnak, mint John *Stuart Mill*, aki az első századok keresztény tanítását, amelyből a férj családfőségét és a feleség köteles engedelmisségét vezették be, azzal állította párhuzamba, hogy ugyanaz a keresztény tanítás a rabszolgaság intézménye ellen sem lázított. Mill szerint tévedés lenne a kereszténységet azzal vádolni, hogy fenn akarta tartani a rabszolgaság intézményét, de éppen így tévedés az az állítás is, hogy a nőkre vonatkozó keresztény tanítás mögött a női szolgaság fenntartása húzódik meg.

V. A XIX. század második felében kibontakozott nőmozgalmak komolyabb eredményei voltaképpen csak a századforduló idején jelentkeztek. Ekkor következik be az a történelmi fordulat, hogy az állami törvényhozások egyre több országban nemcsak eljutnak a katolikus álláspontig, hanem azon több vonatkozásban túl is lendülnek, és a katolikus szempontok képviselőit most már nem csupán a nőmozgalmi célok, hanem a megvalósult reformok ellenzői sorában is megtaláljuk. A már megvalósult reformok ismeretében fejtette ki kifejezetten katolikusnak minősített álláspontját a jezsuita *Cathrein* (1904).

Cathrein is hangoztatja azt a régi tételt, hogy a férfi és nő közt általános emberi rendeltetésükben különbség nincs. E rendeltetés betöltéséhez a házasságra lépés nem szükséges. Az önként vállalt házasságban azonban a nő természetes rendeltetése, hogy a férj segítőtársa legyen. Reá hárul a gyermek nevelése és gondozás, különösen a gyermek életének első éveiben. Sarkigazsággként állítja fel *Cathrein* azt a tételt, hogy minden közösségben szükség van egy tekintélyre, ami a családban a férjet illeti, a feleség pedig segítőtársként engedelmisséggel tartozik neki. Hogy ebben a kérdésben eddig minden nép a férj javára döntött, azt azzal magyarázza, hogy nyugodt megfontolásban, kitartásban, tetterőben és cselekvési energiában átlagosan a férfi van fölényben.

A nő, mint a család szíve, élénk érzelmi világát, gyöngédségét, tapintatát, széperzékét van hivatva érvényesíteni, mert ezekben a vonatkozásokban viszont ő van fölényben. Eppen ezért a nő engedelmsége nem szolgálói, hanem lélettársi pozíciójából folyik.

Az emancipációnak az anyaság a legfőbb akadálya. Alapjában Cathrein sem kifogásolja a nők egyre nagyobb arányú foglalkoztatását különböző kereső foglalkozásokban, ha ezek a foglalkozások a nő képességének megfelelnek, és sem erkölcsiségét, sem családját javát nem veszélyeztetik. A családi feladatok betöltését megnehezítő kényszerű kereső tevékenység azonban túlterheltséget eredményez és a nő egészségének is ártalmára van. Megtiltani a nő kereső foglalkozását azért nem lehet, mert a férfiak keresete sokszor elégtelen a család fenntartására. A helyes út tehát — mondja Cathrein —, amiért küzdeni kell, a férfiak munkabérének olyan megállapítása, hogy a feleségeket vissza lehessen vinni a családi környezetbe. Ez éppen azért gazdaságos is, mert a nők a házon kívüli munkáért kisebb bért kapnak, mint a férfiak. Cathrein ezt a megkülönböztetést tiltakozás nélkül veszi tudomásul, feltéve, hogy a nő megélhetését a csökkent munkabér is biztosítja. Cathrein nem csatlakozik ugyan a nők magasabb kiképzését ellenző konzervatív álláspont-hoz, de kielezi azokat az irányvonalakat, amelyek felé a nők művelődési törekvéseit terelni kívánná. A leányokat már a népiskolában a feleség és anya hivatására készítene elő. Ma már különösen visszasan hat, amikor élesen tiltakozik az alsó néposztályokhoz tartozó nők olyan ismeretekre oktatása ellen, amelyek bennük elérhetetlen életkörülmények utáni vágyakozást, és ezzel egész életükre elégedetlenséget kelthetnek. Mint megváltoztathatatlan — de távolról sem helyeselt — tényt veszi tudomásul az egyetemeknek a nők előtt történt megnyitását, de bizik benne, hogy az egyetemi oklevéllel rendelkező nők nagy részét a házasságkötés és az anyai hivatás el fogja terelni az oklevél alapján gyakorolható foglalkozásoktól.

A nők politikai jogokban részesítését, a család védelmére való hivatkozással, határozottan ellenzi. Úgy véli, hogy ez még a nők önálló kereső foglalkozásából sem következik. A politikai harcokban való részvétel nem való a nőnek — jelenti ki Cathrein —, a szavazati jog hiánya pedig semmiképpen nem megalázó. Cathrein egyébként a férjhez nem menő nőket sem a szerinte férfiaknak való életpályákon foglalkoztatná, hanem a család-, szegény- és árvagondozás terén nyitna számukra lehetőséget, hogy tipikus női tulajdonságaikat a társadalom javára értékesíthessék.

VI. Az első világháború végén, az egész emberiség szeme láttára valósult meg a Szovjetunióban a társadalom gyökeres átalakulása, amely nemcsak programként hirdette a női nem egészének a társadalmi teremtésbe való bevonását és teljes egyenjogúsítását, hanem azt keresztül is vitte. Ugyanakkor a régi gazdasági rendet fenntartó államok egész sorában bekövetkezett a nőknek politikai jogokban való részesítése, előttük sok — ha nem is minden — korábban elzárt életpálya megnyitása, és az egyenjogúság elvi deklarálása, ha ez utóbbit akkor még többnyire inkább a jövő, mint a jelen ígéretének foghattuk is fel. A nők minden esetre világszerte bebizonyították, hogy részvételük a politikai életben nem jár veszéllyel, hogy az előttük megnyitott életpályákon általában megállják a helyüket, hogy emellett sokszor a feleség és az anya hivatását is elismerést érdemlő módon töltik be.

Az 1917 pünkösdjén kihirdetett egyházjogi törvénykönyv szerint a férjet és feleséget a házasság ügyeiben azonos jogok és kötelességek illetik meg. (1111. can.) Mindkettőjüket egyformán és egy sorban terheli, hogy erejükhez mértén gondoskodjanak a gyermekeik neveléséről, és azok szükségleteinek fedezéséről (1113. can.). Ezek a rendelkezések a magyar jog akkori és 1945-ig változatlanul maradt álláspontjával szemben is lényegesen haladottabb álláspontot jelentenek.

Ilyen helyzetben került kibocsátásra 1930. december 31-én XI. Pius pápa *Casti connubii* kezdetű körlevele, amelynek tanítását Schütz Antalnak *A házasságról* szóló tanulmányorozata elemezte.

Tényként állapítja meg, hogy a fizikailag erősebb és szellemileg önállóbb férfi hosszú időn át zsarnoka volt a nőnek, elszabadult érzékiségének eszközévé süllyesztette, szeszélyének játékvá tette, 'amikor tettszéze szerint eltaszithatta, s önzésének erőszakosságát érezte vele, amikor egyenrangú társ helyett szolgaként, sőt rabként bánt vele. A keresztény felfogásnak mindez sohasem felelt meg.

A házasságnak értelmet nemcsak a gyermek adhat, hanem a kölcsönös kiegészítés és segítség is. A segítség kölcsönösségének hangsúlyozása mellett Schütz a két fél egyenrangúságát is kiemeli, bár a különbségeket is nyomatékosan aláhúzza. Szerinte egymást nem minden társadalmi és kultúrfeladat szempontjából helyettesítik, ez azonban jelenti a nő inferioritását. A nő felszabadítására irányuló törekvések helyes úton járnak — mondja Schütz —, ha felismerik azt is, hogy a nő teljesítőképessége, bár nem kisebb, de más téren mozog. Ha ezt nem veszik figyelembe, akkor a nő anélkül veszítheti el női értékeit, hogy férfiértékeket szerezne. A nő számára a házasság szükségesebb, mint a férfi számára, de a házasságra nem lépő nőnek is vannak olyan tevékenységi körei, ahol az anyai érdemekhez fogható érdemeket szerezhethet.

A társadalom helyzetképét és fejlődési vonalát Schütz már sokkal realisabban méri fel, mint három évtizeddel korábban Cathrein. Így teszi fel a kérdést, vajon a tiszta nőiség és anyaság újra felfedezésének és érvényesítésének célul kitűzése nem „egy visszavonhatatlanul elmúlt kor igricének lantpengetése, és nem úgy fest-e, mintha valaki fuvolaszóval, fehér szegfüvel akarná útjában feltartóztatni a végzetet”. Azt is hangoztatja, hogy a jelenkorban is — mint minden korábbi korban — óriási úr marad a katolikus házassági eszmény és annak megvalósítása közt. Az eszmény és valóság közt tátongó űrt két módon lehet szerinte áthidalni. Egyesek arra törekednek, hogy a valóságot emeljük eszménynyé, mások azon fáradoznak, hogy az eszményt tegyék valósággá. Schütz természetesen az utóbbi mellett tör lándzsát, de hozzáfűzi, hogy ehhez nem elég a megfelelő nevelés, sőt az sem — amit Cathrein elegendőnek tartott —, hogy minden családapja megkeresse, ami a maga, felesége és gyermekei megélhetésére szükséges. Ahogy ő látja ugyanis, modern életviszonyok közt — főleg az értelmiség körében — a házasság válságának egyik döntő oka a kereső foglalkozásban el nem foglalt nő foglalkozásnélkülisége. A munkás-házasságban a nő nem tudja erőit az otthonnak szánni, mert nincs otthona. Az értelmiségi háziasszonynak van otthona, de nincs munkája az otthon számára, mert amit a családja számára ő produkált, azt házonkívül olcsóbban és jobban állítják elő. Ahhoz tehát — végzi Schütz —, hogy a házasság a katolikus követelményekhez visszatérjen, ennek megfelelő gazdasági és kulturális környezetet is kellene teremteni, ami pedig csak a történelmi holnap fázisának kérdéseként képzelhető el.

VII. Ma — újabb 30 évvel később — a Schütz Antal által jelzett történelmi szakaszon a helyzet képe ismét lényegesen más.

Az, hogy a nő számára egyetemi végzettséghez kötött, vagy ahhoz nem kötött életpályák nemcsak nyitva állnak, hanem jóformán minden életpályán, ideértve az állami hivatalokat is, nagy számban és sikeresen működnek nők, a régi társadalmi rendet fenntartó államokban sem probléma, hanem a nőmozgalmak által elért eredmény. A politikai jogok vonatkozásában egyre inkább azok az államok jelentenek kivételt, ahol a nőket korlátozzák vagy kizárják ezekből.

Nemcsak a szocialista államokban, hanem a nyugateurópai tőkés államokban is — amint ezt egy protestáns kiadvány, a Ferdinand Oeter által szerkesztett *Die Familie im Umbruch* című tanulmánygyűjtemény a vitathatatlan tényeknek megfelelően állapítja meg — az a család-típus, amely a férj családfői jogállásának gazdasági alapot adott, megszűnt tipikus lenni, s egyre ritkább kivétellé vált. A család többé nem a családi környezettel egybeeső kisvállalkozó termelési egység, vagy olyan gazdasági egység, amely a szükségleteket fedező vásárlóerőnek a család körén kívül történt megszerzése mellett, a gyermekek nagy számánál fogva ró a feleségre házi feladatokat, s ahol az öreg családtagok ellátása is történik.

Tipikus a házon kívül dolgozó férjen és feleségen felül egy, esetleg két, de csak ritkán három vagy több gyermekből álló közösség, amely nem termel, csak elfogyasztja, amit a házastársak, esetleg a gyermekek a házonkívüli munkájukkal megszereznek. Ezzel a család lényegében elvesztette hagyományos feladatait, annyival is inkább, mert a társadalombiztosítás intézményei az öregekről való gondoskodást is leveszik a család válláról. A hagyományos családi feladatoknak ez az elsoványodása pedig anélkül következik be, hogy a család a régi feladatok összetartó erejét helyettesítő új feladatokat kapna. A család így egyenrangú és egyenlő jelentőségű partnerek kapcsolatává vált. A családfői szerepkört semmiképpen sem igénylő család ennek folytán krízist él át. Ez azonban nem a család és a házasság intézményének utolsó életfázisa, hanem az új viszonyokhoz való alkalmazkodás átmeneti krízise.

Oeter szerint alapjában téves az a nézet, amely a régi értelemben vett család támogatásának minden eszközét elveti, pusztán azért, hogy a család feladatokat kapjon, és a gazdasági tényezők gátlás nélküli érvényesülésétől várja az egészséges megoldást. De nincs igaza szerinte annak az álláspontnak sem, amely a gazdasági tényezők ignorálásával a szexuális kapcsolatok liberalizálódását hibáztatja, és a szilárd családi erkölcsök drasztikus eszközökkel való visszaállításától várja a család megmentését.

Oeter a hibát abban látja, hogy a kapitalista rend szociális törvényhozása elhanyagolja a családi vonatkozásokat, és mindig csak az egyén védelmére, megsegítésére gondol. Szerinte ezen kellene úgy változtatni, hogy a szociális segítség mindig a családi szervezeten keresztül jusson el ahhoz, akinek szánva van. Lehetségesnek tartja a társadalmi együttélés organizációs formáinak olyan korrigálását, amely az egyén számára ismét megnyitja az utat a családi felelősség átvételéhez. E végből az szükséges, hogy újból vonzó feladatként tűnjék a természetadta családi kapcsolatok ápolása, az apa, az anya és a gyermek szerepének teljes átélése. A szociális elismerésnek, amely a termelőmunkához és a nagyobb emberi közösséget szolgáló hivatások betöltéséhez fűződik, ki kellene terjednie a családon belüli feladatok betöltésére is. Ezzel ellentétes irányban

hat, hogy az egyetlen gyermeknek a szülők azonos keresete mellett két és félszer nagyobb lehetősége van az egyetemi tanulásra, mint két gyermek egyikének. Ugyancsak ellentétes irányban hat, hogy a háztartási munka ugyanazon családon belül ma már csak a legkritikább esetben oszlik meg a családhoz tartozó több nő között. Érthető az is, hogy a munkásnőnek a gépek mellett végzett munkája után nincs ereje és kezdeményező képessége a megmaradó idő családi felhasználására, hanem inkább valami szórakozást keres.

Oeter hivatkozik a jezsuita *Nell-Breuningra*, aki szerint XI. Pius pápa már 1931-ben felismerte, hogy olyan ügyeket, amelyeket korábban szűk körben is kielégítően el lehetett intézni, ma már csak nagy szervezet útján, vagy éppen egyedül az állam által lehet ellátni. Most tehát, egy negyedszázaddal később, igazán nem kifogásolhatjuk a klasszikus pénzügyi elvek nevében az olyan intézkedéseket, amelyek családi célokat az állampénztár terhére valósítanak meg. Ezen a nyomon haladva, Oeter az állam pénzügyi eszközeivel való családi segítség sok olyan változatát ajánlja, amelyeknek megvalósítására a kapitalista társadalomban alig lehet kilátás.

VIII. A szocialista rendben a régi típusú, vagyis a férj vezetése alatt álló termelőegységet jelentő család annak következtében szűnik meg, hogy a női nemet a maga egészében bevonják a társadalmi termelésbe. Ezzel együtt lép elő a két dolgozó ember szövetségét jelentő új családi típus. Ebben a családban a házaspár kölcsönösen és egyenlő eszközökkel támogatják egymást, a fej és a szív szerepe nincs közöttük, nemük szerint, az átlagra felépített képlet alapján megosztva, hanem egyéni adottságaihoz mérten nyújtja mindkét fél azt, amire képes. A gyermekekkel kapcsolatos biológiai különbségen kívül, amely a gyermekkel szembeni kötelezettségek körében is a legkisebb mértékre van szorítva, semmiféle jogi megkülönböztetés nem érvényesül. A házastársak egyenrangú partnerekként intézik közös sorsukat, az olyan közös vállalkozás részeseihez némileg hasonlóan, amilyen a francia házastársak közt — amint erre utaltunk — éppen az egyenjogúság hiánya miatt nem is jöhetett létre. A dolgozó nőnek az anyaság örömeiben részesítését számos intézmény mozdítja elő, anélkül, hogy *Nell-Breuning* elméleti problémája a legkisebb gondot okozná.

A családnak azonban ebben a társadalmi rendben sem kell feladat nélküli üres keretté válnia. A gyermeknevelés gondjának a társadalomra való áthárítása még részlegesen is csak lehetőség, de nem kötelezettség, és annak a családanyának a munkája is megbecsülésben részesül, aki egész munkaerejét a családi otthonra áldozza. Kifejezésre jut ez különösen abban, hogy a családban előálló vagyongyarapodásban a feleség mindenképpen azonos mértékben részesedik a férjjel; akkor is, ha csak a családjának dolgozik, és akkor is, ha az otthonán kívül kereső munkát végez.

A szilárd családot a szocialista szemlélet is a társadalom alapsejtjének tekinti és törekszik ennek a szilárdságnak a fokozására. Minden olyan tanítás tehát, amely a házastársaknak egymás és a közös gyermekek sorsáért való felelősségét hirdeti, a család tagjait az otthon megbecsülésére tanítja, őket egymás iránti hűségre neveli, a szocialista renddel nemcsak ellentétben nem áll, hanem annak értékes szolgálatot tesz.

De ahol a szocialista szemlélettel a keresztény tanítás nagyobb összhangban áll, mint a korábbi társadalmak bármelyikének szemléletével, az a családnak a házastársak személyes vonzalmára építése és a házas-

ságnak szeretetközösségeként való felfogása. A személyes vonzalom jelenléte biztosítja elsősorban azt, hogy a család megtalálja a feladatokat, amelyekkel kereteit kitölti, és nem szükséges a számára sematizált, nem mindig teljesíthető feladatokat kitalálni. Az állami gondoskodás pedig elejét veszi annak, hogy a házassélet harmóniáját olyan feladatok terhe bontsa meg, amelyekkel a házastársak nem képesek kielégítően megbirkózni. A kölcsönös vonzalom megoldja az elsőbbség felvetése nélkül a kölcsönös támogatás módozatainak minden kérdését is.

A szocialista jog céltudatosan és tervszerűen távolítja el a személyes vonzalom érvényesülése és házasságra vezetése útjából a korábbi akadályokat, így a házasságkötéshez annak a szülői beleegyezésnek a megkívánását is, amelynek megtagadása a múltban társadalmi és főleg vagyoni okokból gátolta a vonzalom érvényesülését.

Az új szocialista rend felépítése során mindezek megvalósulása nem ütközött a társadalom ellenállásába. Sőt a tulajdoni rend átalakulása, az alapvető termelőeszközök állami tulajdonba vétele, a termelés rohamos, a munkaerő-szükséglet nagyméretű fokozódásával járó növekedése, az állami feladatok széleskörű gyarapodása következményeképpen a nőknek minden munkakörbe bevonása szükségszerűnek mutatkozott. Nem jelentkezett az egészséges fejlődést hátráltató mértékben a női nemhez tartozók bizonyos részének idegenkedése az új feladatok betöltésétől, és a családok életét sem zavarta meg a férjeknek a régebbi hatalmi pozíciójukhoz való ragaszkodása.

Ha aggodalomra alapot adó módon magas is nálunk a könnyelműen kötött és felbomló házasságok száma, ebben a nő társadalmi helyzetének gyökeres változása legfeljebb annyiban jelentős tényező, hogy önálló kérésénél fogva megszűnt az a függő helyzete, amely a házasséletet tette a múltban a csaknem egyedüli elviselhető életformájává, és kényszerítette olyan házasságra, amelyben éppen a szívnek volt a legkevesebb szerepe.

Közbevetőleg megjegyezzhetjük, hogy a köz gyermekgondozó tevékenységének hatalmas fejlődése kapcsán igen nagy mértékben növekedett meg az olyan munkakört betöltő nőknek a létszáma is, amilyen munkakört az idézett katolikus megnyilatkozások a férjhez nem menő nőknek elsősorban ajánlottak.

A felbontott házasságoknak nagy számával szemben biztató jelenség, hogy a házasságban élők számaránya jelentősen növekszik. Az ebből a szempontból legkevésbé kedvező képet mutató fővárosban 1960-ban a 15 éven felüli népesség 64,4⁰/₀-a élt házasságban, míg 1930-ban csak 53⁰/₀. Pedig ebben a kisebb százalékban olyanok is szerepeltek, akik közt valóságos házassélet nem állt fenn és csak a bíróság szigorú bontási gyakorlata folytán szerepeltek a statisztikában házastársak gyanánt, míg az 1960. évi számban ilyen tényező nem szerepel.

Mindenesetre fontos feladat a fiataloknak a családi életre nevelése, különösen az arról való meggyőzése, hogy kellő megfontoltságú párválasztásban az első házasságkötésükkel is megtalálhatják az egész életükre szóló élettársukat, biztosítva ezzel gyermekeik zavartalan családi nevelését, boldogságát is.

Nem vonhatjuk kétségbe, hogy társadalmunkban ma is hallani olyan nézeteket, amelyek a nők régi jogi helyzete mellett foglalnak állást. És, sajnos, e nézetek ellen a nők nem is kicsiny része nemcsak küzdelmet nem folytat, hanem hirdetését szinte erénygyakorlásnak fogja fel. Az ilyen fordulések helyreigazítása érdekében is kívánatos lenne, a korszerű katolikus álláspont illetékes kifejezése, amire a második vatikáni zsinaton